

RECENZE

Tři knihy bělehradské rusistiky: opakování, inovace, pochybnosti

Искусство супрематизма. Ред.-составитель Корнелия Ичин. Издательство Филологического факультета в Белграде, Белград 2012. ISBN 978-86-6153-111-8.

Светлост са Истока: Јапанска култура и ми. Свет с Востока: Јапонска култура и ми. Ex Oriente Lux: Japanese Culture and We. Red. Kornelia Ičin, Kajoko Jamasaki. Filološki fakultet u Beogradu, Beograd 2014. ISBN 978-86-6153-113-2.

Русский авангард и война. Ред.-составитель Корнелия Ичин. Издательство филологического факультета в Белграде, Белград 2014. ISBN 978-86-6153-013-5.

První sborník je objevený zejména ve smyslu tradičně evropského, řekl bych německy romantického spojení filozofie, výtvarného umění a poezie. Participovaly tu skvělé osobnosti, které se těmito otázkami většinou dlouhodobě zabývají. Je tu takřka celý rusistický svět: Kostnice, Chicago, Moskva, ale i černohorská Podgorica, Tokio, Sankt-Petěrburg, Varšava, Mnichov, Turín. To, co zaujme, je nejen juxtapozičně kladená filozofie, poezie a malířství, ale především prolínání těchto druhů umění. Klíčovou postavou je tu Kazimír Malevič. Proslulý Igor Smirnov píše o ontoanarchismu Kazimira Maleviče, Nina Gjurjanova o filozofických aspektech Deklarace práv umělce/malíře K. Maleviče v letech moskevského anarchismu 1917–1918, Naděžda Grigorjeva z Tübingenu posuzuje Malevičovu kritiku člověka v rámci filozofie; podobně vyznívají i další příspěvky, které studují světonázorové podloží Malevičovy umělecké tvorby. V oddíle Malířství (Живопись) studuje tokijský Valerij Grečko známou Malevičovu teorii přídavného prvku (прибавочный элемент) jako hledání universální gramatiky umění. Irina Karasik (Sankt-Petěrburg) se zabývá výstavou v Ruském muzeu na pozadí „Černého čtverce“; jiní se zabývají mytopoeetikou K. Maleviče, další srovnávají El Lisického a Maleviče, Ilja Kukuj (Mnichov) si všímá souvislosti suprematismu s Gogolem, jiní (Irina Gradinari z Trevíru, Trier) sleduje vliv suprematismu v současném avantgardním filmovém umění. V oddíle Poezie je snad nejlibší studie Alekseje Lazareva (Moskva) analyzující spojení poezie

a architektury nebo práce o zaumu (Ičín, Fatějeva), jiní sledují souvislosti s konceptualismem. Holistické pojetí umění a filozofie, poezie a výtvarného umění, není sice nové, ale v koncepčních výzkumech, jak je uplatňují autoři sborníku, najdeme řadu nových impulsů i ve vztahu k následnému vývoji umění a filozofie.

Druhý sborník vychází vstříc módnímu zájmu o vše východní: tento zájem se v evropské kultuře periodicky opakoval od středověku přes manýrismus, rokoko k secesi a poté znovu s hnutím hippies a kultem zen-buddhismu: obvykle se v tom střídaly – kromě Indie – dvě výchoasijské velmoci – Japonsko a Čína. Vlivy však byly, jak víme, vzájemné od časů modernizace obou velmocí a Asie vůbec. Nejde však jen o světlo z Východu, co je zde ve hře: jde také o japonské pohledy na evropské myšlení, o hledání vývojových paralel. Studie jsou psány srbsky, ruský a anglicky. Již na počátku vynikne práce Takahašimi Fumihira o japonské etice; najdeme zde i očekávané studie o „nenásilí“ (jako antimoderně), srovnání Dostojevského a J. Mišime. Pavle Pavlović se zabývá japonskou tradicí v polské moderně. Tu bychom si dovolili upozornit na jednu německy psanou polskou práci.¹

Hiroko Masumoto se zabývá diskomunikací u Kafky a Dürrenmatta, najdeme tu i hledáním podobností mezi slovanských a tradičním japonským divadlem, brilantní je studie Keijira Sugy *The Sense of Nature in Poetry*, téma, jež se u nás dost zanedbává, zejména pod tlakem moderny a postmoderny. Pozoruhodná je studie o vlivu Orientu na moskevský konceptualismus (Jelena Kusovac: *Понятие пустоты в московском концептуализме*). Aida Sulejmenova si všimá modernizace tradičních japonských žánrů tanka a haiku, Kornelija Ičín nachází místo japonské rytiny v poezii Anny Achmatovové, některé studie se z tematického vymezení poněkud vymykají nebo traktují východní vlivy, ale nikoli jen japonské nebo čínské (ruská literatura a hebrejská renesance, avantgardní chování apod.). Ukazuje se, a není to zase nic objevného, že celá evropská kultura a umění jsou prosyceny Východem: je to už tím, že Evropa je myšlenkovým poloostrovem Asie, to je známé. Jen ty vlny je třeba znovu zmapovat, to není jen Východ, jenž byl stáletí zpracováván, ale i nové podněty a opačná proudění z Evropy do Asie a za tím zase se zvedající asijské podloží, které Evropu zahlučuje. Otázka se týká onoho „lux“, tedy světla: může být životadárné, ale také spalující. Evropa už víckrát vyhořela. Je na Asii autonomní kulturní entitou, takže by měla světlo Východu k sobě pouštět jen postupně a po menších dávkách: i to však evropské literatury zazna-

¹ Viz naši soubornou recenzi na dvě knihy: Dvě první knihy nové ediční řady Reinharda Iblera: dobrý start (Elisa-Maria Hiemer: *Generationenkonflikt und Gedächtnistradierung. Die Aufarbeitung des Holocaust in der polnischen Erzählprosa des 21. Jahrhunderts. Literatur und Kultur im mittleren und östlichen Europa*. Herausgegeben von Reinhard Ibler, Bd. 1. Ibidem-Verlag, Stuttgart 2012. 117 s. ISSN 2195-1497, ISBN-13: 978-3-8382-0394-2. Adam Jarosz: *Przybyszewski und Japan. Bezüge und Annäherungen. Mit einem Vorwort von Hanna Ratuszna. Quellentexte in Erstübertragung. Literatur und Kultur im mittleren und östlichen Europa*. Herausgegeben von Reinhard Ibler, Bd. 2. Ibidem-Verlag, Stuttgart 2012, 233 s. ISSN 2195-1497, ISBN-13: 978-3-8382-0436-9). *Slavica Litteraria X* 16, 2013/1–2, s. 197–199. ISSN 1212-1509.

menaly, např. Osip Mandelštam ve známém eseji Devatenácté století, jichž jsem si všiml při prvním čtení jeho překladu v čas. Host do domu ve věku šestnácti let: «Скрытый буддизм, внутренний уклон, червоточина. Век не исповедовал буддизма, но носил его в себе как внутреннюю ночь, как слепоту крови, как тайный страх и головокружительную слабость. Буддизм в науке — подурмяненной личиной и озабоченной суетой позитивизма; буддизм в искусстве — в аналитическом романе Гонкуров и Флобера; буддизм в религии — глядящий из всех дыр теории прогресса, подготавливающий торжество новейшей теософии, которая не что иное, как буржуазная религия прогресса, религия аптекаря, господина Гомэ, изготовляющаяся к дальнейшему плаванию и снабженная метафизическими снастями. Не случайно, кажется мне, тяготенье Гонкуров и их единомышленников, первых французских импрессионистов, к японскому искусству, к гравюре Хокуся, к форме танки во всех ее видах, то есть к совершенной и замкнутой в себе и неподвижной композиции. Вся «Мадам Бовари» написана по системе танок. Потому Флобер так медленно и мучительно ее писал, что через каждые пять слов он должен был начинать сначала. Танка — излюбленная форма атомистического искусства, — она не миниатюрна, и было бы грубой ошибкой благодаря ее краткости смешивать ее с миниатюрой. У нее нет масштаба, потому что в ней нет действия. Она никак не относится к миру, потому что есть сама мир и постоянное внутреннее вихревое движение внутри атома. Вишневая ветка и снежный конус излюбленной горы, покровительницы японских граверов, отразились в сияющем лаке каждой фразы полированного флоберовского романа. Здесь все покрыто лаком чистого созерцания, и, как поверхность палисандрового дерева, стиль романа может отобразить любой предмет. Если подобные произведения не испугали современников, это следует отнести к их поразительной нечуткости и художественной невосприимчивости. Из всех критиков Флобера, быть может, наиболее проницательным был королевский прокурор, угадавший в романе какую-то опасность. Но, увы, он ее искал не там, где она скрывалась.»²

Třetí sborník o ruské avantgardě a válce se řadí k velkému počtu publikací, které v roce 2014 připomněly 100. výročí vzniku první světové války zvaná tehdy Velká válka.³ To, že se avantgarda necítla zdaleka pacifisticky, je známo, že válka spojila řadu ideově i poetologicky protikladných autorů v jeden šovinistický celek, je také známo. Úvodní studii napsal Relja Želski z Bělehradu a pojednává v zásadním dilemtu Gavrily Principa, sarajevského atentátníka. Igor Smirnov ukazuje na para-

² http://rvb.ru/mandelstam/01text/vol_2/03prose/2_188.htm. 9. 4. 2015, 17.32.

³ Viz *Velká válka a areálové souvislosti: Kultura, literatura a kulturní historie slovanských národů*. Brněnské texty z filologicko-areálových studií, sv. 5, ed. série Ivo Pospíšil. Edice Brno-Bělehrad, sv. 1. Ed. edice: Václav Štěpánek. Masarykova univerzita 2014, s. 17–24. ISBN 978-80-210-7703-4. Viz naši studii tamtéž: *Velká válka jako velké selhání a dnešní politika – vědomí souvislostí*, s. 17–24.

lelu uměleckých představ mezi divadlem a válečným jevištěm, Hans Günter (Bielefeld) spojuje filozofii F. Nietzscheho s představou novátorství jako násilí; Naděžda Grigorjev (Tübingen) ukazuje na krizi v pojetí války u ruských symbolistů poloviny 10. let 20. století na koncepcích Andreje Bělého, Vasilije Rozanova – závěrem je představa války jako textu a textu jako války. Estetizaci války se zabývá Jekatěrina Bobrinskaja (Moskva) studii Красота и необходимость насилия, souborné studii o básnicích a válce napsal Aleksandr Petrov (Bělehrad–Pittsburgh). Je až neuvěřitelné, že vznešení modernisté a avantgardisté propadli načas nacionalismu a šovinismu a nezřídka nenávisti k tzv. nepřátelům: není to nijak inovativní, když srovnáme Marinettiho, Majakovského, Chlebnikova nebo dokonce Cvetajevovou. Důkazy jsou markantní. Jen co mi tu nejvíc chybí, je poněkud hlubší analýza a zjištění příčin. Podobný syntetický ráz má stať Ivana Jesaulova (Moskva) o avantgardě a světové a občanské válce (krvežíznivost avantgardistů). Italský rusista Luigi Magarotto (Benátky) analyzuje futuristu Majakovského před první světovou válkou. Majakovskij je vůbec častým objektem zájmu, jelikož změny v jeho pojetí jsou zjevné. Michail Mejlach analyzuje oberiuty a válku. Najdeme tu i studii o válce a filmu nebo o pozoruhodné návštěvě ruských spisovatelů za války roku 1916 v Anglii (např. Němirovič-Dančenko, Kornej Čukovskij, A. N. Tolstoj aj., psal pak o tom hlavně Čukovskij). Svazek je to mimořádný, i když je zřejmé, že řada jevů a jmen byla vynechána. Nicméně proměny umění pod tlakem strašných válečných událostí tu jsou zřetelné a pomáhají pochopit jak psychiku tvůrců, tak jejich etickou labilitu a proměny podoby artefaktů. Ukazuje se, že je pravda to, co říkají někteří konzervativně nebo inženýrsky orientovaní kritici: od moderny umění opouštělo nadosobní a nadnárodní etiku. V tom měl zajisté pravdu i poněkud krajní Lev Tolstoj, když příkře analyzoval Ch. Baudelaira: dobře uviděl dračí sémě, které právě v době války vzešlo. Moderna a avantgarda jsou někdy pokládány za vrchol moderního umění: my bychom na tomto místě jen dodali, že jsou také projevem jeho nevyléčitelné krize.

Ivo Pospíšil

Ukrajinská literatúra súčasnosti v literárnovednej reflexii

Podlžnosti v aktuálnom, ale predovšetkým sústredenom poznaní procesov v kultúre, literárnom živote, autorskej tvorbe a v schémach vyrovnávania sa s nedávnou minulosťou, ktorá je podporená názorovým, generačným, poetologickým tlakom spisovateľov v dejoch a ich postojoch v zrýchlenej prítomnosti, v prijímaní a vyrovnávaní sa so spoločenskými aj kultúrnymi zmenami, tie spontánne navonok relativizovali istoty národnej literatúry obsiahnuté v nadnárodnom celku sovietskej literatúry spôsobujú, popri ďalších javoch, nielen odlišné nazeracie aj hodnotiace i hodnotové reakcie súčasníkov na odklon od kontinuity vývinu. Azda preto sa posledné